

stransko podobo, ki je nastala z objavo Prunkovega prikaza. Zato seveda nisem ponavljal tistega, kar je tam še povedano o reviji. Če odmislimo sadove, ki jih je dal vdor marksističnih dogmatikov v Sodobnost, ostaja še vedno veliko pozitivnih lastnosti, s katerimi je bila Sodobnost pomemben del slovenskega kulturnega življenja v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno in nositeljica mnogih pobud. Morda je njena največja vrednost v tem, da je dajala možnosti objavljjanja in umetniškega razvoja celi vrsti naših najboljših pripovednikov.

Takšna Sodobnost, kakršna je bila, seveda ni mogla biti zgled za »enotno« revijo, kakršno so si zamišljali (in jo zasnovali) marksistični dogmatiki à la Boris Zihlerl. Če so govorili, da bi radi nadaljevali njeno izročilo, so bile to le prazne besede. Miniti je moralo veliko let in spremeniti se je moralo veliko, preden je prek poveljnega Novega sveta in Naše sodobnosti nastala današnja Sodobnost, ki je nekdanji res precej podobna. Sicer pa je to lepo prikazal Aleš Gabrič v prej navedenem članku.

Janez Gradišnik

Ideologija nad Kraljem Matjažem

Veseli me, da se je M. Matičetov znova lotil vprašanja, ki zadeva »ogrsko« poreklo Kralja Matjaža, mitološkega junaka slovenskih pripovedk.

V njegovi odlično napisani razpravi, ki je prava študija, pa je nedvomno marsikaj spornega in protislovnega, česar ne more prikriti niti visoka raven njegovega pisanja. To je, na prvem mestu, njegov zabavljivi ton, s katerim odgovarja na moje in drugih očitke priznanim akademikom, predvsem Iv. Grafenauerju, ki so Kralja Matjaža vztrajno istovetili z ogrskim kraljem Matijo Korvinom.

Ob vsem zabavljivem tonu nasproti kritikom, in še zlasti proti meni osebno, pa na koncu svojega pisanja vendarle prizna, da slovenskega Kralja Matjaža ni mogoče istovetiti z omenjenim ogrskim kraljem. Ob času slednjega, ki je vladal med 1458–1490, da je bil naš Kralj Matjaž »nemara že vsaj deloma izoblikovana podoba, vendar še brez junakovega imena.« Letega da ji je lahko dal ali posodil samo pravi kralj, in da on na našem obzorju v tem svojstvu ne vidi drugega kot Matijo Korvina.

Ob takšnem sklepanju pa je M. Matičetov v protislovju s samim seboj, saj na začetku svojega spisa navaja primere, ko so slovenski kmetje ob raznih uporih večkrat izbrali svojega »kralja«.

Za ljudskega vladarja potemtakem ni mogel veljati samo »pravi« kralj, kakor nam vneto zatrjuje, temveč tudi izvoljeni ljudski voditelj.

Zato je sklepanje pisatelja Saše Vuga povsem utemeljeno, ko pravi da ime slovenskega mitološkega junaka izhaja od kmečkega vodje Matjaža, poveljnika vojske, ki je leta 1478 na Kokóvem pri Trbižu branila Turkom vstop na Koroško in bila pobita do zadnjega moža.

Če upoštevamo še to, da pomeni beseda »kralj« po svojem izvirnem pomenu »izvoljeni«, je takšno sklepanje še bolj opravičljivo.

Ogrski kralj Matija Korvin nastopa le v nekaj slovenskih pesmih o Kralju Matjažu, v katerih so prikazani boji s Turki. Zgodovinar J. Gruden (Zgodovina sloven. naroda, 3 zv., Celovec 1913, 376) je mnenja, da sloven-

ska narodna pesem prenaša na ogrskega kralja Matijo dogodke, ki se nanašajo na njegovega očeta Ivana Hunjadija. Odmevala je zlasti še Hunjadijeva zmaga nad Turki pri Belgradu (1456).

To je glede na tistih nekaj pesmi o Kralju Matjažu in turških bojih v resnici še najbolj verjetno. Matija Korvin pa ni mogel postati slovenski junak tudi zato, ker bi si ga slovensko ljudstvo ne moglo zamišljati v dejavnosti, potem ko je s svojimi vojskami divjal po Štajerskem in pridrl tudi na Koroško, kjer je oblegal Gospo Sveto.

Ostane potemtakem še vedno najbolj verjeten sklep, da je slovenski mitološki junak prevzel ime po kmečkem voditelju Matjažu, ki je s svojimi vojaki padel pri Kokóvem. Matjaževa osebnost pa je nedvomno še mnogo starejša.

Dalje! Tisto, česar mi M. Matičetov očitno najbolj zameri, je moje nasprotovanje Iv. Grafenauerju, ki je v svoji sicer odlični študiji o Kralju Matjažu (1951) še vedno vztrajal na tem, da je slovenski Matjaž povzet po omenjenem ogrskem kralju. Nasproti temu je S. Vuga povzdignil na matjaževski tron (1973) slovenskega koroškega kmeta Matjaža, J. Šavli pa sedemnajst let kasneje drugo osebo: kralja in cesarja Arnulfa Koroškega (ok. 850–899)... Vsem tistim, ki zavračamo ogrsko poreklo Kralja Matjaža (četudi ga ob koncu pisanja tudi on sam), pripiše M. Matičetov še: narejen »prestizh«, (pre)napeta slovenska čustva, zaradi katerih da se ne morejo sprijazniti z »narodnim junakom« tujcem, prizadet narodni ponos...

To in pa njegov zabavljivi ton naj bi pri bralcu že vnaprej zbudilo vtis, da smo samo zanesenjaki v svojem slovenskem čustvovanju, in zato neznanstveni, saj prava znanost odkriva samo resničnost, brez olepšavanja, tudi če je grda...

Gre za danes že prežvečen unitaristični trik, ki ga je uporabljal še unitaristični zgodovinar Lj. Hauptmann-v polemiki z J. Malom, po njem pa tudi drugi pisci, da so opravičili prikazovanje slovenske zgodovine v najbolj poniževalni podobi, ki naj bi bila seveda »realistična«, brez olepšavanja.

V tej zvezi naj navedem le nekaj primerov, ki naj osvetlijo, kakšno razpoloženje in razmere so se uveljavile tudi na naših znanstvenih ustanovah, odkar smo po prvi vojni zajadrali v zarje Vidove. – Da je na ljubljanski univerzi že leta 1920 zasedel stolico srbski profesor N. Radojčić, predavatelj za jugoslovansko zgodovino in predaval v srščini ves čas svojega službovanja, danes skrbno zamolčujejo. – Da so ljubljanske založbe sredi 60-ih let prenehale izdajati slovenska knjižna dela, češ da zanje »ni zanimanja«, se komaj še kdo spomni. Bolj se spomni mogoče tega, da so se morali po naših šolah učiti tujih jezikov, nemščine in angleščine še v 80-ih iz srbohrvaških učbenikov, ker so bili slovenski učbeniki dolga leta zmeraj le »v pripravi«. Šele zloglasna skupna jedra so pred slovensko javnostjo odkrila vse unitaristično zakulisje tudi po zadnji vojni.

Prepričan sem, da nikakor ne grešim, če po vsem tem sklepam, da je unitaristični aparat usmerjal tudi delovanje slovenske univerze in akademije, prek katerih je najbolj odločilno vplival na slovensko javno mišljenje, in to z »znanstveno« avtoriteto. Ta vpliv je bil seveda pogojen po svetu, samo da so pod kumunističnimi diktaturami in unitarističnimi strukturami univerze podvržene ideološkim smernicam.

Te smernice pri nas niso zadevale samo ukaza, da je marksizem prava znanost, kateri se mora podrediti vse drugo. Dejstvo, ki je bilo priznано javno, in tudi sprejeto z razumevanjem, češ, vsak režim si priskrbi ideološko

podporo. Tisti, ki hoče narediti kariero, mora takšno marksistično prepričanje pač sprejeti.

Omenjene smernice pa so zadevale tudi unitaristične namene, to je prikazovati slovenstvo kot eno samo revščino, širiti takšno podobo, in s tem zavirati in preprečiti oblikovanje slovenske zavesti, zlasti državnosti in spoznanja o samostojni slovenski identiteti.

Če ob tem upoštevamo, da predstavlja Kralj Matjaž slovenski državniški mit, kakor je nekdo med vojno (!) zapisal v Etnologu (1943), se nam matjaževske zgodbe pokažejo v povsem drugačnem pomenu. Kot zgodbe, ki zbujejo čut in smisel za slovensko državnost. Torej je bilo povsem v nasprotju z uradnimi razlagami, da smo Slovenci brez državnosti, brez smisla za državatvornost, zgolj narod hlapcev in dekel...

Ali se je tega zaslужni Iv. Grafenauer zavedal bolj ali manj jasno, mi ni mogoče presoditi. Na vsak način pa nima nobenega smisla navajanje M. Matičetova, češ da je bil omenjeni leta 1951, ko je izdal svojo bogato študijo o Kralju Matjažu in njegovih zgodbah, že enajst let v pokoju in da se mu ni bilo treba bati za službo, zaradi česar bi moral pripisati slovenskemu narodnemu junaku ogrsko poreklo ter s tem Slovincem še nadalje oporekati, četudi posredno, čut za državatvornost.

V prikitem protislovenskem psihoterorju 50-ih let bi študija Iv. Grafenauerja s samoslovenskim Kraljem Matjažem, po mojem, sploh ne zagledala belega dne. Iv. Grafenauer je moral očitno narediti takšen kompromis, da je slovensko vedo o ljudski kulturi lahko obogatil z novim delom. Težko si predstavljam, da je bil tako naiven in da je verjel v ogrsko poreklo Kralja Matjaža, saj segajo matjaževske zgodbe še v poganski čas, kakih osemsto let pred ogrskim Matijo Korvinom. Ali je Iv. Grafenauer to res spregledal? Sicer pa je tudi M. Matičetov šele danes, ko je komunistični in unitaristični režim padel, prvič priznal (se motim?), da je bila podoba slovenskega kralja ob času Matije Korvina že izoblikovana...

Koliko časa se bo še krilatica o ogrskem Matjažu vlekla po naših šolskih knjigah in zbujevala v naših mladih še naprej vtis, da Slovenci, takšni duhovni reveži kot smo, sploh nismo sposobni poroditi samostojnega mita o narodnem junaku, temveč si ga moramo izposoditi?!

Ob prebiranju pripovedk in zgodb o Kralju Matjažu sem prišel do prepričanja, da lik tega kralja poseblja slovenski narod še iz poganskih in zgodnjih krščanskih časov pri Slovincih. V pesmih in zgodbah se kažejo resnične ali pa namišljene osebnosti, s katerimi so ponazorjeni pomembni zgodovinski dogodki.

Med te osebnosti sem vključil tudi vojvodo Arnulfa Koroškega, ki je postal kralj in cesar. Zakaj ne bi mogel biti tudi ta kralj in cesar ena od matjaževskih osebnosti? Iz tega se M. Matičetov prikrito norčuje. Ko pa gre za ogrskega Matijo Korvina, pravi, da je lahko le on kot »pravi« kralj posodil slovenskemu Kralju Matjažu svoje ime.

Takšna »logika« M. Matičetova je res nevzdržna ob dejstvu, da je Arnulf Koroški leta 887 prav v spremstvu karantanske vojske izsilil pri državnih knezih svojo izvolitev za kralja. Ta podatek, ki je najbolj odločilen v sklepanju, da je matjaževska osebnost tudi Arnulf Koroški, nam M. Matičetov v svojem prikazu Arnulfove osebnosti lepo zamolči, da je potem njegova zavrnitev Arnulfa v vrsti matjaževskih osebnosti povsem verjetna. Tudi to je taktika, ne pa znanost!

Prav Arnulf Koroški je imel na Krnskem gradu svoj prestol, saj je bil ta

grad eden od karolinških kraljevskih gradov (Pfalz). Arnulf pa je po svojem očetu Karlmanu pripadal rodu Karolingov.

Zato tudi ne dvomim o poročilu D. Trstenjaka (Novice 1857, 1–3), ki pravi, da pripovedujejo na Koroškem, »da je imel Kralj Matjaž svoj prestol na Krnu nad Gosposvetskimi poljem«.

Zakaj naj bi bilo to Trstenjakovo poročilo »lažizgodovinsko«, kakor ga je označil Iv. Grafenauer (Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu, Lj. 1951, 204–5)? Odkod tako divja oznaka Iv. Grafenauerja za poročilo D. Trstenjaka, tudi če bi bila utemeljena? Oznaka, ki je podobne ne uporablja za razne ponarejevalce na nemški strani, ki matjaževske zgodbe prikazujejo kot povzetke po nemških zgodbah o cesarju Frideriku II. Iz tekstne kritike Iv. Grafenauerja, kolikor to sploh je, lažizgodovinstvo Trstenjaka, naj jo M. Matičetov še tako podpisuje, nikakor ni razvidno.

Zgodovinar J. Gruden (Zgodovina... 1913, 377–8) npr. še ni bil pogruntal Trstenjakove »lažizgodovinskosti« in nam prav tako navaja, da na Koroškem pripovedujejo, kako je ljudstvo samo izbralo kralja na Gosposvetskem polju in da je imel svojo stolico na Krnskem gradu...

Stališče Iv. Grafenauerja nasproti poročilu D. Trstenjaka si razlagam z okoliščinami, ki sem jih poprej obrazložil.

Razumem popolnoma, da se istega stališča drži tudi M. Matičetov, saj je deloval tudi sam v istih razmerah. Rad priznam vse zasluge pri odkrivanju bogastva slovenskega ljudskega izročila, ki so jih imeli v takšnih razmerah, kakršne so bile, bodisi Iv. Grafenauer, on sam in drugi.

Toda podoba slovenskega izročila je bistveno prizadeta ob tem, da je v vseh teh odkritjih in študijah ostalo neobdelano ali izpuščeno vse, kar bi bilo motilo hlapčevsko podobo slovenstva, ki jo je narekoval unitarizem, še zlasti tisto, kar spominja na državnoopravno izročilo.

V tej zvezi sem M. Matičetovu tudi očital, da je iz istih namenov označil zgodbo o Zlatorogu kot »literarno mistifikacijo«, s čimer je hotel slovensko izročilo znova osiromašiti, češ da gre samo za izmišljeno zgodbo zapisa K. Deschmanna.

Verjetno bo tudi na to poskušal odgovoriti, in si moral, seveda, pošteno zavihati rokave, mogoče še veliko bolj, kot pa to prisoja meni glede Arnulfa Koroškega.

Jožko Šavli